

Quo vadis, poľnohospodárstvo?

Každé manželstvo časom zovšednie, partnerove prednosti a kladné stránky sa postupne stávajú banálnymi, pričom na druhej strane jeho nedostatky a chyby sú stále viditeľnejšie a neznesiteľnejšie. Pokiaľ takýto vzťah nie je „živený“ a neprinášajú sa do neho nové pozitívne prvky, je v podstate odsúdený na dlhšiu alebo kratšiu agóniu.

Táto psychologická skúsenosť overená tisícročiami sa dá extrapolovať i na politické formy spolčovania sa. Tou najviditeľnejšou je v našich zemepisných šírkach a dĺžkach Európska integrácia, ktorej hlavné výsledky sú obdivuhodné a nespochybniteľné: dosiahlo sa, že národy, ktoré proti sebe viedli krvavé vojny, začali spolupracovať a v priestore dnešnej EÚ je už 70 rokov mier. Je škoda, že dnešná generácia, ktorá vojnu nezažila, si to nevie dostatočne vážiť. Je ale povinnosťou lídrov, aby už len z tohto jediného dôvodu európsky projekt živili a k nedocenenému mieru prinášali nové a pre obyvateľstvo viditeľné pozitívne prvky. Dnešná kríza dôvery občanov v Európu, ktorú otvorene priznávajú európske inštitúcie na čele s Európskou komisiou, jasne ukazuje, že sa to nielen nedarí, ale že konkrétne politické kroky a zámery celú záležitosť ešte zhoršujú. Poslednou kvapkou je arogancia moci, keď sa prijímajú závažné a často kontroverzné rozhodnutia bez ohľadu na nesúhlas občanov, pod zámienkou, že nezasvätení údajne nemôžu pochopiť zložitost a komplexnosť riešených problémov. Inak povedané „môžete pokojne spávať, zasvätení a kompetentní rozhodnú za Vás a pre Vaše dobro“, hoci sa na prvý pohľad presadzujú nezmysly.

Neustále sa takto otvárajú nožnice medzi tým, čo sa považuje za „žiaduce a politicky korektné“ na jednej strane a realitou a zdravým rozumom na strane druhej. Vzhľadom na to, že politickí lídri nájdu na tom prvom bez ohľadu na absenciu zrozumiteľných argumentov, občania majú oprávnené dojem, že sú manipulovaní. Pre konkrétne príklady netreba chodiť ďaleko, sú všeobecne známe. Ja spomeniem iba na tri najviditeľnejšie z nich.

Migrantská kríza

Občania EÚ boli a sú vytrvalo presvedčovaní o nutnosti prijať veľké množstvo utečencov prevažne z moslimských krajín jednak z dôvodu podstaty európskej kultúry postavenej na solidarite, ale i preto, že vymierajúca Európa údajne nebude mať v dohľadnej budúcnosti dostatok pracovných síl. Odhliadnuc od najrôznejších aspektov humanitárneho, ekonomického, sociálneho, bezpečnostného i právneho charakteru je ale nad slnko jasnejšie, že biedu vo svete nie je možné vyriešiť presťahovaním stoviek miliónov hladujúcich do Európy bez toho, aby to starý kontinent nepoložilo na kolena.

Riešenie krízy tzv. „suverénneho dlhu“

Politickí lídri na čele s Európskou komisiou, Európskou centrálnou bankou a Medzinárodným menovým fondom dospeli k záveru, že príčinou enormnej zadlženosti mnohých štátov je „život nad pomery“ a štedré sociálne programy a preto podmienkou pomoci extrémne zadlženým krajinám bolo prijatie drastických úsporných opatrení, ktoré v Grécku, Španielsku alebo Portugalsku viedli k ožobráčeniu širokých vrstiev obyvateľstva. Na druhej strane je ale známe, že suverénny dlh mnohých krajín presiahol kritickú hranicu v dôsledku zachraňovania veľkých bánk postihnutých finančnou krízou. Cena záchrany bánk sa iba v EÚ odhaduje na 4 bilióny €. Namiesto prijatia opatrení na výrazné obmedzenie špekulácií, ktoré viedli k finančnej kríze a na zabránenie úniku kapitálu do daňových rajov (v EÚ sa daňové úniky odhadujú najmenej na tisíc miliárd € ročne), má účet zaplatiť obyčajný občan, od ktorého sa navyše požaduje podpora európskym politikám! V prípade záchrany bánk a daňových podvodov ide navyše o sumy, ktoré nebotyčne presahujú možné prínosy úsporných opatrení.

TTIP a GMO

Občania EÚ už pri viacerých príležitostiach odmietli tzv. Dohodu o Transatlantickom partnerstve a zároveň i jasne povedali, že nechcú mať GMO na svojich tanieroch. Politickí lídri obe tieto požiadavky obdivuhodne ignorujú a napriek neúspechom stále hľadajú cestičky, ako presadiť TTIP a prepašovať potraviny na báze poľnohospodárskych GMO do jedálneho lístka Európanov.

Politiky EÚ v poslednej dobe príliš nebodovali ani u poľnohospodárov, ktorí sú dlhodobo považovaní za jedných z hlavných beneficentov európskeho projektu. Katastrofálne dôsledky zrušenia mliečnych kvót a najmä ruského embarga spôsobili, že i medzi poľnohospodármi a potravinármi je stále viac kritikov EÚ.

Je tu ale ešte jeden zásadný problém týkajúci sa agrárneho sektoru, ktorý je zatiaľ tak trochu v úzadí, pretože ho bezprostredne prekrýva celý rad akútnych a aktuálnych tém: ide o dlhodobú víziu poľnohospodárstva v EÚ, kde tak isto existuje závažný rozpor medzi deklarovanými prioritami a výsledkami dôkladných analýz dnešného stavu na jednej strane a konkrétnymi politickými krokmi a plánmi na strane druhej.

Oficiálne priority sú dlhodobo zadefinované jednoznačne: poľnohospodárstvo nie je iba ekonomická aktivita ako každá iná, poľnohospodárstvo, okrem úlohy vyrábať a zabezpečovať slušný príjem osobám, ktoré v ňom pracujú, má prispievať k rozvoju vidieka, zamestnávať ľudí vo vidieckych regiónoch, obmedzovať exodus do miest, podieľať sa na krajinnotvorbe udržateľnými agrárnymi postupmi a tak isto produkovať kvalitnú a bezpečnú surovinu pre potraviny. Poľnohospodárstvu je takto priznaný štatút verejnoprospešnosti, ktorý oprávňuje jeho vyňatie zo striktných trhových pravidiel. V praxi to znamená, že úspešnosť poľnohospodárstva nie je možné posudzovať iba v intenciách krátkodobej ekonomickej rentability a zároveň by sa poľnohospodári nemali ponechať na milosť a nemilosť cenovým fluktuáciám a priazni alebo nepriazni odberateľov. Každodenný život, žiaľ, ukazuje na existenciu zásadného rozporu medzi takto zadefinovanými prioritami a realitou.

Analýzy dnešnej poľnohospodárskej praxe vykonané špičkovými odborníkmi hovoria jasnou rečou:

dnes najrozšírenejšie agrárne postupy založené na monokultúrach, ťažkých poľnohospodárskych mechanizmoch a chemických vstupoch sú dlhodobo neudržateľné, hoci v minulosti boli nositeľmi tzv. zelenej revolúcie, ktorá po prvý krát v histórii zabezpečila výrobu dostatku potravín pre všetkých (<http://www.sppk.sk/clanok/1198>) . Predpokladom úspešnej aplikácie týchto techník a postupov je existencia neobmedzených zdrojov vstupov, najmä úrodnej pôdy a vody. Zdroje vstupov ale neobmedzené nie sú a navyše tieto techniky neprimerane vyčerpávajú pôdu a zároveň vedú k plytvaniu sladkou vodou, ktorej je stále menej. Poľnohospodárstvo 21. storočia musí teda hľadať nové spôsoby, ako vyrábať stále viac potravín a pritom nespôsobovať degradáciu pôdy a plytvanie vodou. Alternatívy dnes existujú a je ňou najmä koncept, ktorý sa nazýva „ekologicky intenzívne poľnohospodárstvo“ (<http://www.sppk.sk/clanok/1307>) .

Vo svetle skutočností naznačených v predchádzajúcich dvoch odsekoch je potom šokujúce, ako ich rozhodnutia a priority presadzované politickými lídrami kompetentnými pre agropotravinárstvo s prehľadom ignorujú. Naopak, na programe dňa sú ďalšie a ďalšie deregulácie a liberalizácie a podriadenie poľnohospodárskych aktivít diktátu trhu. To, že stále väčšia časť ziskov z agrárnej činnosti ide do vreciek nepoľnohospodárskych aktérov na trhu, akosi nikomu z kompetentných nevadí. Špekulanti sú považovaní za dôležitú a užitočnú súčasť systému, pretože údajne prinášajú „likviditu“ (že si zároveň podstatne väčšiu likviditu odnášajú, je podľa všetkého v poriadku). A nadovšetko sa velebí úloha medzinárodného obchodu, ktorý je vraj kľúčom na zaistenie potravinovej bezpečnosti na globálnej úrovni. Ako to ukázali doterajšie rokovania expertnej skupiny „Agricultural Markets Task Force“, ktorú dal dokopy komisár Phil Hogan, stále liberálnejšie zameranie poľnohospodárskej politiky je nespochybniteľnou paradigmou, a úlohou dvanástich expertov je iba navrhnúť opatrenia na zmiernenie negatívnych „vedľajších účinkov“ politik deregulácie a liberalizácie, ktoré sú v zásade správne a užitočné. Multifunkčnosť poľnohospodárstva a prechod na agrárne postupy šetrnejšie k životnému prostrediu sa neriešia, akoby sa automaticky predpokladalo, že ich zabezpečí blahodarné pôsobenie trhových síl. Má to ale jeden podstatný háčik: trh rieši krátkodobé finančné záujmy osôb podnikajúcich na pôde a obchodujúcich s agrokomoditami, zatiaľ čo rozvoj vidieka a prechod na ekologickejšie poľnohospodárstvo môžu priniesť svoje ovocie iba v dlhodobejšom horizonte. Voľný trh a „nedeformovaná konkurencia“ sú podmienkou fungovania

finančných investorov podnikajúcich v poľnohospodárstve, ktorých nezaujíma „udržateľnosť“ a dlhodobější stabilita agrárneho sektoru: akonáhle prestane byť biznis výnosný, tak investujú inde, čo je v prípade jednoročných plodín, ako sú obilniny, jednoduché.

Konkrétne politické kroky a rozhodnutia ani v najmenšom nenaznačujú, že by sociálna, ekonomická a environmentálna udržateľnosť poľnohospodárstva niekoho z politických lídrov skutočne zaujímala. Formálne priority ostávajú iba na úrovni krásnych rečí, hoci samozrejme nič nie je čierno-biele: v rámci EÚ stále existujú podporné programy pre poľnohospodárov, osobitne Plán rozvoja vidieka. Zámerom týchto programov je určitá výpomoc poľnohospodárom, doplnenie ich nedostatočného príjmu, ale nie ovplyvnenie zásadného štrukturálneho zamerania poľnohospodárstva v budúcnosti. Liberalizácie a deregulácie poľnohospodárstva a poľnohospodárskych trhov posilňujú postavenie veľkých, často nadnárodných agrárnych operátorov, ktorí vzhľadom na veľké objemy, s ktorými manipulujú, víťazia v cenovom konkurenčnom boji a silne profitujú z opatrení, akými je napríklad zrušenie mliečnych kvót. Naopak rodinné farmárstvo, ktoré by malo byť nositeľom želaného ekologickejšieho poľnohospodárstva a ktoré bývalo pýchou západnej Európy, prežíva obrovskú krízu spôsobenú najmä problémami s odbytom a s tým spojenou bezperspektívnosťou: veľké množstvo takýchto tradičných fariem už nemá svojho „dediča“, ktorý by ich prevzal (deti starých poľnohospodárov odchádzajú pracovať do miest, do úplne iných profesií) a čo je ešte dramatickejšie, stále viac „tradičných“ poľnohospodárov končí svoj život samovraždou – podľa známeho poslanca Európskeho parlamentu José Bové iba vo Francúzsku si minulý rok siahlo na život viac ako 600 z nich.

V rozvojových krajinách a najmä v Afrike, kde má tak isto zelenú model industriálneho a proexportne zameraného poľnohospodárstva nenáročného na pracovnú silu, ktoré ovládajú zahraniční finanční investori, je situácia ešte dramatickejšia, pretože tam z pohľadu živobytia nemajú domorodci inú alternatívu ako farmárstvo. Na rozdiel od západnej Európy z rokov 1950 a 1960, kde pod vplyvom Zelenej revolúcie zavádzajúcej mechanizáciu si obrovské množstvo bývalých vidiečanov našlo prácu v priemysle a službách, v Afrike dnes takáto možnosť neexistuje. Naopak, sú tam vynikajúce predpoklady na rozvoj „ekologicky intenzívneho poľnohospodárstva“ náročného na pracovnú silu, ktorému ale dnešné ekonomické smerovanie sveta v žiadnom prípade nepraje, pretože zaraďuje farmárstvo medzi ostatné hospodárske aktivity, ktorých jediným cieľom je najvyššia možná bezprostredná rentabilita.

Záver

V žiadnom prípade nikto neočakáva od Európskej komisie a iných politických lídrov, aby sa snažili o okamžitú zmenu vývoja štruktúry poľnohospodárstva. Takéto niečo nie je možné. Prechod na ekologicky intenzívne poľnohospodárstvo môže byť iba postupný a reálne zaberie desiatky rokov. Predmetom výčitky je ale skutočnosť, že sa o tom na politickej úrovni ani neuvažuje, že *de facto* zaradenie poľnohospodárstva medzi ekonomické aktivity, ako sú všetky ostatné so všetkými dôsledkami, sa tu nevníma ako problém, ktorý je treba riešiť, hoci je v rozpore s deklarovanými prioritami a výsledkami vedeckého bádania nabádajúcimi k podpore ekologicky šetrnejšieho poľnohospodárstva. Deje sa, žiaľ, pravý opak a pripravované dohody o voľnom obchode sú toho najlepším dôkazom.

Žiaduca je aspoň permanentná verejná i odborná diskusia na tému, či je industriálne, chemické a proexportne zamerané poľnohospodárstvo, ktoré má dnes zelenú, kompatibilné z „európskymi hodnotami“ a jej iniciovanie by určite bolo vnímané ako krok k opätovnému priblíženiu Európy k jej občanom, ktorého sa vytrvalo dovolávame. Namiesto toho sa stále viac ozývajú „politicky korektné hlasy“, podľa ktorých sú transparentnosť či nebodaj referendá najväčšími nepriateľmi demokracie a EÚ...